

АКАДЕМІЧНА НАУКА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Грачев О.О., Хоревін В.І. Академічна наука країн світу. К.:
«Фенікс», 2020. 576 с.

Характерною особливістю сучасного суспільства є прискорення його глобальної інформатизації на основі використання електронних інформаційних технологій у діалектичному прояві двох основних тенденцій: формування загальноцивілізаційної системи глобальних інформаційних ресурсів та розвитку узгодженої з ними системи інформаційних комплексів держав. Процес інформатизації, сприяючи доступу все більш широких верств громадян до наявних у суспільстві інформаційних ресурсів, створюючи можливості для нового продуктивного інфотворення, формування інформації, необхідної для подальшого розвитку суспільства і особливо інформації вищого рівня організації — наукової, об'єктивно здійснює еволюцію суспільства. Зміст цієї еволюції визначається необхідністю забезпечення адекватних реакцій на зростаючу кількість викликів, що постають сьогодні перед цивілізацією: зовнішніх, обумовлених трансформацією навколишнього світу, і внутрішніх, насамперед соціальних.

Зростаюча кількість життєво важливих для цивілізації викликів навколишнього світу потребує ефективного і своєчасного реагування. Найпродуктивніший його вид — це наукова діяльність. Вдосконалення інформаційних обмінів на основі розвитку електронних інформаційних технологій підвищує загальний творчий потенціал наукового співтовариства і, за належної організації наукової роботи, сприяє успішності такого реагування. До появи інформаційного суспільства ефективною системою організації наукової діяльності була насамперед академічна наука, яка поєднувала розвиток фундаментальних і прикладних наук з механізмом привнесення нових знань у суспільну свідомість через розширення науково-освітньої та науково-популярної діяльності.

У нинішньому, інформаційному, суспільстві в умовах зростання важливості творчої праці підвищується і значення академічної науки. Це обумовлено покращенням усвідомлення сучасною цивілізацією перспектив і змісту її розвитку. Практична реалізація цього усвідомлення проявляється через здобутки фундаментальних наук. Історично саме академічна наука забезпечує повноту пізнавального процесу, який є фундаментом необхідної для розвитку суспільства науково-прикладної діяльності, розробок виробничих технологій, еволюції гуманітарних процесів, соціального вдосконалення суспільства. В умовах глобалізації цей процес стає особ-

ливо важливим для кожної орієнтованої на стійкий прогресивний розвиток держави, в тому числі для сучасної України.

Слід зазначити, що інформаційний етап розвитку людства вимагає від академічної науки суттєвого оновлення технологій та підходів, зміцнення кооперативних зв'язків, вдосконалення інформаційної основи пізнавальної діяльності людства — глобального інформаційного простору. У зв'язку з цим для вироблення ефективних орієнтирів фундаментальних досліджень актуальним є аналіз світової академічної науки на сучасному її етапі. В національному вимірі такий аналіз необхідний для реформування академічної науки в Україні. Цій проблемі присвячене монографічне дослідження провідних працівників ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу і історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України» О.О. Грачева та В.І. Хоревіна «Академічна наука країн світу». У ньому здійснено аналіз інформаційно-довідкових та аналітичних даних про специфіку функціонування і розвиток академії наук 117 країн світу, а також 28 міжнародних академічних організацій (об'єднань).

Це видання, поряд із монографічними дослідженнями Ю.Х. Копелевич і Є.П. Ожигової «Наукові академії країн Західної Європи та Північної Америки»¹ та підготовленою творчим колективом під керівництвом академіка НАН України О.С. Онищенко працею «Академії наук країн Європи»², містить найбільш докладний аналіз процесу академічної наукової діяльності в світовому масштабі, зроблений в останні десятиліття. Його структура дозволяє отримати повне уявлення про національні академічні організації, які представляють науку своїх країн за принципом «одна країна — одна академія в міжнародних наукових організаціях» і, передусім, у Всесвітньому об'єднанні академії наук³. Ця робота являє собою важливий досвідний та аналітичний матеріал з огляду на актуальність завдань, вирішуваних вітчизняною академічною наукою.

При формуванні своїх підходів до вирішення проблеми дослідники обґрунтовано спираються на відому точку зору В. Гумбольдта про академічну науку як поєднання трьох складників: власне академії наук або інституту членів академії (учених товариств), університетів і спеціалізованих науково-дослідних лабораторій або інститутів, що не пов'язані з навчанням студентів⁴. Використання такого підходу сприяє первинному структуруванню сучасної наукової діяльності.

Автори монографічного дослідження правомірно використали класифікацію академічної науки сьогодення за географічним принципом. Такий підхід дає змогу підкреслити специфічні можливості розвитку академічної науки в період становлення постіндустріального, інформаційного етапу життя суспільства на основі глобалізаційних процесів у інформаційній сфері, формування на основі електронних технологій своєї інформаційної нервової системи загальноцивілізаційного виміру. Він надає можливості для фіксації національних наукових традицій в країнах,

---

¹ Копелевич О.Х., Ожигова Є.П. Научные академии стран Западной Европы и Северной Америки. Л.: Наука, Ленинградское отделение, 1989. 416 с.

² Академії наук країн Європи: у 2-х кн. НАН України, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського; редкол.: О.С. Онищенко (голова) та ін., К., 2012. Кн. 1. 648 с., кн. 2. 1140 с.

³ Грачев О.О., Хоревін В.І. Академічна наука країн світу. К.: «Фенікс», 2020. С. 11.

⁴ Von Humboldt Wilhelm. Gesammelte Schriften. Band X: Herausgegeben von der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften. Berlin: B, Behr's Verlag, 1903. S. 250–260. URL: <https://archive.org/details/gesammtteschri03berlgoog/page/n6/>

розташованих у різних регіонах світу, специфіки забезпечення життєздатності фундаментальної та всієї іншої науки в країнах кожного регіону, участі в міжнародних наукових зв'язках та ін.

Розвиток творчого потенціалу суспільства на основі глобальної інформатизації, розгортання наукових досліджень у всіх сферах суспільної діяльності, наближення науки та її результатів до практики суспільних перетворень — вся система трансформації наукової діяльності в якісно новому суспільстві ефективно використовуватиметься у подальшому розвитку наукознавчих і наукометричних досліджень в Україні. Очевидно, що саме питання ефективності наукових досліджень сприятиме розмежуванню фундаментальних і науково-прикладних наук у відповідних наукових установах за призначенням. Фундаментальні науки, спрямовані на вивчення основних законів природи, пізнання будови Всесвіту, будуть і надалі прерогативою академічної науки з насамперед державним фінансуванням, оскільки їх віддача трансформується в напрацюваннях прикладних наук, орієнтованих на перетворювальну діяльність, практичне застосування протягом тривалого періоду.

Інший підхід, тобто суттєве фінансування недержавними структурами фундаментальних проєктів, хоча і має місце в сучасному світі, відіграючи значну роль насамперед у деяких країнах Заходу, однак його метою найчастіше є сприяння дослідженням лише в окремих напрямках, затребуваних практикою або бізнес-інтересами. При цьому відсутність комплексного підходу до розвитку пізнавальної діяльності негативно впливає на потенціал нових можливостей, створюваних міждисциплінарними зв'язками, які в сукупності мають забезпечувати інтелектуальний приріст розвитку. Переконливим прикладом такої ситуації є тривожне для багатьох спеціалістів відставання розвитку гуманітарних наук від технічних. Це в останні роки відчувають, наприклад, дослідники проблем штучного розуму.

Слід також зазначити, що викладений у цій роботі матеріал переконливо доводить об'єктивну закономірність: у процесі реформування сучасної академічної науки має бути дотримано принцип державного фінансування фундаментальних наук, оскільки саме їх здобутки забезпечують стратегію інноваційного розвитку суспільства. Важливим аргументом при цьому є необхідність їх інформаційного протистояння асиміляційним процесам, що є негативною стороною сучасної глобалізації і проявляється скрізь, де національна наука втрачає позиції. Саме організація фундаментальних досліджень в академічних установах з визначеними напрямками наукової діяльності, потрібними як для власного розвитку сучасних держав, так для скоординованих наукових досліджень загальноцивілізаційного значення, якраз і буде важливою запорукою вдосконалення інформаційного суспільства.

Діяльність академічних наукових установ є важливим фактором координації прикладних наукових досліджень у загальнодержавному масштабі. Вона також забезпечує організацію та здійснення міждержавного наукового співробітництва, важливих міжнародних проєктів.

Слід зазначити, що, як свідчить фактично весь матеріал дослідження «Академічна наука країн світу», саме академічна складова має стратегічне значення в сучасній дослідницькій діяльності, відіграє координаційну роль у сучасному науковому процесі. Академічна організація наукової діяльності, насамперед у сфері фундаментальних наук, підкріплена досвідом і традицією розвитку наукової сфери переважної більшості країн світу. В Україні такий підхід ґрунтується на започаткованій В.І. Вернадським 100-літній науковій традиції Національної академії наук України, яка відзначила свій ювілей у 2018 році. У цьому ж році відзначив свій 100-літній

ювілей її Президент — Борис Євгенович Патон, видатний учений та організатор академічної науки, який своєю багаторічною діяльністю сприяв розвитку всесвітньо визнаних вітчизняних наукових шкіл у найважливіших для суспільного розвитку галузях науки⁵.

В монографії зазначено, що «співпраця з освітніми установами є важливим аспектом у діяльності НАН України. У 2017 році діяло майже 260 договорів між установами Академії та вищими навчальними закладами про співпрацю, проходження виробничої, переддипломної практики студентів тощо. Виконувалося приблизно 220 спільних наукових проектів»⁶. Тут йдеться про конструктивну та ефективну співпрацю, а не про підміну однієї системи іншою.

Беззаперечним є те, що для підвищення ефективності вітчизняної науки вона має трансформуватися згідно із запитамі інформаційного суспільства. Тут слід зауважити, що наявна в Україні система університетських установ не має достатнього потенціалу в сфері фундаментальних наукових досліджень, обумовлених зростаючим масштабом завдань, що постають на сучасному етапі перед українським суспільством. Але такі цілі й не були для них пріоритетними. І це зрозуміло. Малозабезпечені фінансово у порівнянні із західними університетами, українські університети мають можливість здійснювати освітню діяльність та проводити науково-прикладні дослідження, виконувати замовні проекти лише з метою деякого поліпшення умов свого існування. Отже, розвиток фундаментальної науки природно і закономірно пов'язується насамперед із функціонуванням НАН України та галузевих академій. У переважній більшості вітчизняні університети об'єктивно не можуть забезпечити суттєвий розвиток фундаментальних досліджень і, до того ж, у сучасних умовах не мають для цього достатніх спонукальних мотивів. Адже зростаюча складність завдань фундаментальних досліджень потребує постійного збільшення їх фінансування, яке має бути сумірним із фінансуванням прикладних досліджень і навіть перевищувати його. Водночас віддача від профінансованих фундаментальних досліджень проявляється лише після використання отриманих результатів у прикладних інноваційних розробках. Але відтермінована віддача від інвестицій у проекти фундаментальних досліджень суперечить ідеології нинішніх ринкових механізмів господарювання в Україні, на яку орієнтуються в своїй господарській діяльності і університети.

Важливою частиною монографії є розділ, присвячений функціонуванню академічних організацій молодих вчених у країнах світу. З огляду на зростаючу роль науки в розвитку сучасного суспільства в умовах інформатизації розгляд цієї теми набуває особливого значення. Нинішня специфіка цього процесу, пов'язана з широкою інформатизацією, полягає в доступі до електронних технологій значної кількості нових учасників, які в більшості не мають достатньої кваліфікації для інфотворення і використання нових комунікаційних можливостей. Така обставина обумовила те, що, по-перше, національний інформаційний простір на сучасному етапі отримав значний баласт неякісної або навіть шкідливої інформації, що ускладнює дієве використання якісних ресурсів на благо суспільства; по-друге, через невідготовленість аудиторії та відсутність необхідних організаційних заходів сформовані в суспільстві можливості для інфотворення не сприяють зростанню його творчого потенціалу, необхідного для розвитку країни в сучасних умовах.

⁵ Грачев О.О., Хоревін В.І. Академічна наука країн світу. С. 135.

⁶ Там само. С. 132.

Тому ставка на підготовку нових кадрів, для яких інформатизаційні процеси в суспільстві є звичними, природними, на активізацію молоді в науці, і особливо в науці академічній, на розвиток її стратегічного мислення і творчих здібностей стає одним із важливих напрямів науково-освітньої роботи, що сприяє ефективному закріпленню знань у процесі практичної наукової діяльності. Отже, входження молоді в атмосферу творчої праці стає важливим чинником виховання творчого потенціалу нового покоління науковців епохи інформаційного суспільства. Прогрес у розвитку науки пов'язується із формуванням молодих учених, які, спираючись на доробок наукових працівників попередніх поколінь, на зростаючі можливості проникнення в глибини проблематики сучасної дійсності, будуть готові до вироблення необхідних підходів до вирішення дедалі більш складних сучасних і майбутніх проблем і викликів, що постають перед людством. «Внаслідок такої постійної діяльності відбуваються відкриття, робляться узагальнення, які докорінно змінюють уявлення людства про природу й суспільство»⁷.

Еволюція міжнародних зв'язків національних академій наук відбувається також у відповідності із закономірностями розвитку глобалізаційних процесів інформаційного суспільства. Електронні інформаційні технології створюють сприятливі умови для вдосконалення структури цих зв'язків у загальноцивілізаційному масштабі, з високою оперативністю і зростаючою можливістю використання базових наукових ресурсів, напрацьованих науковими центрами світу. Ці ресурси складають інформаційну основу глобального інформаційного простору. Розвиток системи соціальних інформаційних комунікацій сприяє вдосконаленню наукових інформаційних обмінів і підвищенню якісних показників наукової діяльності, прискорює впровадження результатів актуальних досліджень у науковий обіг. У загальноцивілізаційному вимірі це створює можливість для підвищення ефективності використання наукової інформації.

Однак у процесі розширення міжнародного наукового співробітництва на основі нових технологій виникає ціла низка нових і складних проблем. Так, оновлення системи наукових комунікацій потребує виваженого вирішення проблеми конструктивного співвідношення між національними інтересами та інтересами міжнародних наукових об'єднань різних рівнів організації, аж до загальноцивілізаційного. Таке співвідношення має забезпечувати можливості для успішного національного розвитку (в тому числі національної самобутності пізнавального процесу) в умовах глобалізації та водночас бути корисним для міжнародної спільноти. Розділ монографічного дослідження, в якому надано характеристику існуючих міжнародних академічних організацій (об'єднань)⁸, дозволяє об'єктивно оцінити всю різноманітність можливостей розширення міжнародного наукового співробітництва в умовах глобальних перетворень у сучасному світі.

Здійснений у монографії «Академічна наука країн світу» вичерпний наукознавчий аналіз сучасного стану справ у академічній науці з урахуванням розпочатої в ній реформи є актуальним і корисним. Автори використали економні, лаконічні засоби для відображення специфіки еволюції академічної науки в різних регіонах світу, перспективи її кадрового оновлення через залучення до творчої праці молодого покоління, окреслили життєздатні форми академічної кооперації. Це дослідження має бути покладено в основу подальшої роботи з вивчення характерних особливос-

⁷ Грачев О.О., Хоревін В.І. Академічна наука країн світу. С. 450.

⁸ Там само. С. 472—525.

тей і самобутніх процесів усередині академічної науки в країнах, розташованих у різних регіонах світу. Поряд з урахуванням вітчизняної наукової традиції, ці особливості та процеси визначатимуть пошук найбільш ефективних шляхів розвитку науки України.

Ця робота, яка є значимою не лише для вітчизняного, а й для міжнародного наукознавства завдяки зібраному в ній величезному фактологічному, досвідному матеріалу, сприятиме розширенню актуальних на сьогодні досліджень тенденцій міжнародного співробітництва академічної науки. Воно обумовлено необхідністю вирішення дедалі більшої кількості проблем, що постають перед світовою спільнотою у зв'язку зі змінами в навколишньому середовищі, в соціальній сфері та ін.

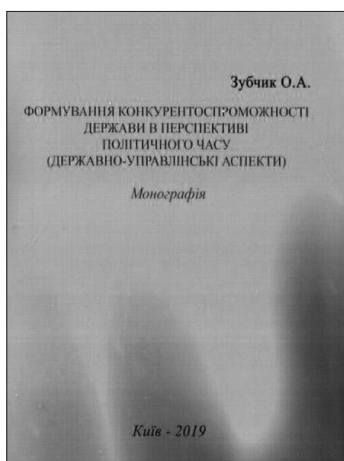
Розвиток міжнародного співробітництва академічної науки потребуватиме також вирішення цілої низки складних проблем, пов'язаних із подальшою еволюцією глобальної інформатизації. І для роботи над цією проблематикою матеріал монографічного дослідження «Академічна наука країн світу» безумовно буде дуже корисним, що свідчить про її суттєву наукознавчу цінність для дослідників сучасності.

Монографічним дослідженням «Академічна наука країн світу» здійснено значний внесок у процес аналізу позитивного потенціалу напрацювань минулого, історичних особливостей, специфіки і традицій розвитку академічної науки в різних регіонах світу. Такий аналіз забезпечує багатоаспектність розвитку пізнавальної діяльності людства в загальноцивілізаційних масштабах і його успішного реагування на виклики сучасності.

*В.М. ГОРОВИЙ,
доктор історичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України*

ДЕРЖАВА — ВЖЕ НЕ «ТЕРИТОРІЯ СУВЕРЕНА», А «ТЕРИТОРІЯ КОНКУРЕНЦІЇ»

Зубчик О.А. Формування конкурентоспроможності держави у перспективі політичного часу (державно-управлінські аспекти).
К.: ТОВ «Поліграф плюс», 2019. 408 с.

Поступальний розвиток суспільства призводить до неминучих інтеграційних процесів між державами. Найбільш універсальним їх проявом стала глобалізація, яка набула особливого поширення в останню чверть минулого століття. Відчутний вплив глобалізації проявляється сьогодні в посиленні ризикогенності основних сфер діяльності держав та життя сучасних суспільств, до яких, певна річ, належить й українське.

За цих обставин актуалізується потреба в посиленні конкурентоспроможності держав як суб'єктів державного управління. Цьому аспекту присвячена монографія Олега Анатолійовича Зубчика «Формування конкурентоспроможності держави у перспективі політичного часу (державно-управлінські аспекти)», яка вийшла друком у 2019 році. Аргумент автора щодо актуальності дослідження виглядає досить переконливим — «для розробки управлінської, політичної, економічної стратегій розвитку держави в умовах глобальної конкуренції, необхідно розуміти зміст та значення такої фундаментальної категорії, як конкурентоспроможність держави».

Визначаючи особливості конкурентоспроможності держави у низці концепцій, методики та моделі конкурентоспроможності, автор враховує кілька важливих чинників, таких як політична стабільність, внутрішній економічний потенціал, зовнішньоекономічні зв'язки, державне регулювання (ступінь втручання держави в економіку), кредитно-фінансова система, інфраструктура, система менеджменту, науково-технічний потенціал, трудові ресурси. Справедливо наголошується, що проблема конкурентоспроможності держави стала ще більш актуальною в контексті інтеграційних процесів у межах Європейського Союзу.

Зокрема, одним із завдань цього дослідження автор визначив розкриття політичних наслідків і показ нових перспектив конкурентоспроможності держави від членства України в Світовій організації торгівлі (СОТ), а також аналіз інституційних чинників формування конкурентоспроможності. В результаті представлено авторські напрацювання щодо впливу на конкурентоспроможність держави політичної стабільності, ситуації у вищій освіті та надано пропозиції з удосконалення державної політики щодо викликів освітньої еміграції у контексті забезпечення конкурентоспроможності держави.

Конкурентоспроможність України проаналізовано згідно з використовуваними в ЄС ключовими методиками оцінки суспільно-політичних та економічних процесів, які відбуваються в країні. Автор доводить, що рейтинг конкурентоспроможності української економіки загалом є доволі низьким. За даними звіту Всесвітнього економічного форуму, Україна погіршує свої результати та демонструє, що за такими показниками, як «Інститути», «Макроекономічна стабільність», «Розвиненість фінансового ринку», «Ефективність товарних ринків», вона значно поступається країнам з розвинутою економікою. Виходячи з цього зосереджено увагу на важливості урахування конкурентоспроможного стану України, особливо в умовах євроінтеграційних процесів.

Крім того, у монографії проаналізовано концептуальні засади формування конкурентоспроможності України в умовах реформ на національному та регіональному рівнях. Детально окреслено значення політичної, економічної та гуманітарної складових державної політики як механізмів формування конкурентоспроможності держави у перспективі політичного часу. Особливу увагу акцентовано на зростаючій об'єктивній потребі в ефективності регіонального управління, особливостях політики регіонального вирівнювання, що здійснюється за допомогою таких інструментів, як дотації та субвенції.

Іншим важливим моментом є розгляд пріоритетних напрямів зміцнення конкурентоспроможності України. Відзначено особливий ефект законодавчих актів, які визначають функції та повноваження органів влади у сфері управління конкурентоспроможністю, їх взаємозв'язок та інструменти впливу на конкурентоспроможність регіонів і держави. Зауважено, що Україна має використати участь у СОТ з точки зору її політичних можливостей, а саме політичний механізм СОТ. Показано специфіку конкуренції та її тенденції в сучасному українському суспільстві. Надано пропозиції щодо підвищення ефективності діяльності суб'єктів публічного управління та адміністрування, удосконалення державної політики розвитку економічної свободи та підприємництва, заходи щодо активізації зусиль органів публічного управління з використання людського ресурсу для підвищення конкурентоспроможності держави та інструменти імплементації досвіду провідних країн щодо забезпечення конкурентоспроможності держави в перспективі політичного часу. Обґрунтовано комплекс управлінських, політичних, організаційно-економічних та інституційних засобів забезпечення конкурентоспроможності України.

Звісно, є чимало чинників, від яких, на думку автора, залежить конкурентоспроможність держави у перспективі політичного часу, — спрямованість вектора політичного розвитку, ефективність суб'єктів публічного управління та адміністрування, макромодель національної економіки, складність і поліструктурність функціонального навантаження системи державного управління вищою освітою та інші. Отже, має бути певна модель, яка їх враховує.

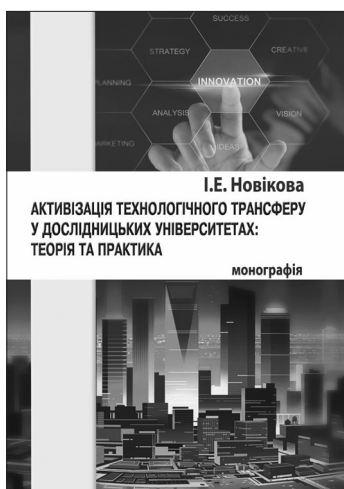
Монографія О.А. Зубчика дає відповіді на багато запитань щодо формування конкурентоспроможності держави. Але після її прочитання виникає низка нових. Зокрема, здійснюючи теоретичну концептуалізацію понять «конкуренція», «конкурентоспроможність держави», автор, як на наш погляд, недостатньо розкриває їх структурні характеристики у контексті перспективи політичного часу. Це, на наш погляд, дещо звужує аналіз предмету дослідження загалом. Говорячи про розвиток в Україні системної кризи, пов'язаної з невідповідністю між змінами в політичній системі перехідного періоду і змінами в економіці, автор досить обережно обходить питання так конче необхідних пропозицій щодо активних способів вирішення вказаної проблеми. Адже конкретизація положень практичних рекомендацій значно підвищить цінність проведеного дослідження. Нам здається, що при аналізі політичних наслідків вступу України в 2008 р. до СОТ, яка є впливовою міжнародною структурою, слід реалізувати можливості методу прогнозування для виявлення переваг і недоліків такої участі, оцінки шансів здобуття Україною конкурентоспроможності на глобальному ринку в умовах політичних змін з урахуванням подій 2014 року та поточної ситуації. Також потребує дослідження такий суттєвий, на наш погляд, чинник впливу на конкурентоспроможність України, як впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, цифровізація управління, розвиток цифрової економіки та суспільства. Тому після завершення цієї праці хочеться побажати автору — доктору наук з державного управління Олегу Анатолійовичу Зубчику — плідного продовження досліджень у цьому напрямі.

На наше переконання, монографія Олега Анатолійовича Зубчика «Формування конкурентоспроможності держави у перспективі політичного часу (державно-управлінські аспекти)» буде корисною науковцям, експертам, державним службовцям, політичним діячам, усім, хто цікавиться актуальними питаннями теорії та практики державного управління, проблематикою державного менеджменту, аналізом державної політики, зокрема в сфері освіти.

*М.Г. ОРЕЛ,
доктор наук з державного управління,
професор кафедри публічного адміністрування
Навчально-наукового інституту
міжнародних відносин та соціальних наук,
Міжрегіональна Академія управління персоналом*

АКТИВІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ТРАНСФЕРУ У ДОСЛІДНИЦЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Новікова І.Е. Активізація технологічного трансферу у дослідницьких університетах: теорія та практика. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2019. 512 с.

Необхідність становлення й розвитку інфраструктури трансферу знань і технологій визнана багатьма країнами світу. Розвиток економіки, основаної на знаннях та інноваціях, визначено головним пріоритетом у розробленій Європейською комісією стратегії «Європа 2020. Стратегія інтелектуального, стабільного і продуктивного зростання». Постійна ринкова трансформація української економіки обумовлює налагодження ефективної роботи з трансферу технологій і в Україні. Процес інтеграції освітньо-наукової системи України у світовий, зокрема європейський, знаннєвий простір передбачає й перетворення українських університетів на інноваційно активні центри з функціями технологічних брокерів, створення якісної взаємодії між університетом як генератором наукового результату та його споживачами. Значущість результатів

цього дослідження визначається об'єктивною необхідністю дослідження сутності процесів трансферу технологій та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності як невід'ємної складової діяльності дослідницьких університетів.

У монографії показано нові можливості для покращення адміністрування трансферу технологій в дослідницьких університетах, зокрема в Україні. Викладені в ній положення можуть бути основою для формування нової методичної парадигми керування системою трансферу технологій з урахуванням особливостей розвитку вітчизняної науки, економіки, підприємництва, ринку високих технологій та глобального попиту на інновації, що у практичній площині надасть змогу зменшити ступінь управлінської невизначеності для малих і середніх інноваційних підприємств та закладів вищої освіти на етапі формування портфелю перспективних інноваційних розробок та винаходів, а також власної інноваційної стратегії розвитку.

Перший розділ монографії присвячено розгляду теоретичних засад активізації технологічного трансферу у постіндустріальній економіці, в тому числі удосконаленню теоретичних положень системного підходу до визначення сутності трансферу технологій як важливої соціально-економічної системи. На відміну від традиційних підходів трансфер технологій розглянуто як сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих соціальних та економічних інститутів і відносин між ними з приводу продукування, передачі та практичного використання результатів інтелектуальної праці. Науковий інтерес представляє виявлення сутності та змісту суб'єктно-об'єктних відносин у технологічному трансфері, авторська систематизація теоретичних підходів до трактування сутності трансферу технологій, запропонована автором процесна чотирьохфазна модель трансферу технологій, а також авторське визначення категорії «трансфер технологій». Позитивним моментом є запропонована автором систематизація основних факторів успішності трансферу технологій. Заслуговує на увагу й висвітлений автором зарубіжний досвід активізації трансферу технологій, змодельована організаційна структура типового центру технологічного трансферу, визначення його функціонального навантаження, а також оцінка ринкових процесів у контексті налагодження економічно-ефективного міжнародного трансферу технологій. Виявлено причини трансформації концепту «відкритих» інновацій Г. Чесборо та визначено переваги кругової моделі трансферу технологій Ф. Веласко. Наведено авторське визначення категорій «центр трансферу технологій» та «міжнародний трансфер технологій».

У другому розділі проаналізовано інституційне забезпечення активізації технологічного трансферу у знаннєвій економіці. Встановлено інститути розвитку трансферу технологій та визначено шляхи формування інституційного середовища як потужного фактора розвитку трансферу технологій та соціально-економічної підтримки дослідницької діяльності науковців, а також показано інфраструктурні дисбаланси, що відображають інституційну розбалансованість у розвитку інноваційних процесів в українській економіці. Удосконалено визначення ролі та встановлено місце інтелектуальної власності в системі трансферу технологій на шляху євроінтеграції України. Визначено місію та функції дослідницьких університетів на шляху активізації інноваційних процесів у знаннєвій економіці, а також показано, що сучасні університети окрім дослідницькому напрямку свого розвитку суттєво збільшили прибутки від реалізації результатів інтелектуальної праці. Заслуговують на увагу й надані автором рекомендації щодо активізації інноваційної діяльності в українських університетах. Наведено авторське визначення категорій «інтелектуальна власність» та «підприємницький університет дослідницького типу».

У третьому розділі представлено сучасну практику активізації технологічного трансферу у дослідницьких університетах світу. Зокрема, здійснено порівняльний огляд тенденцій розвитку академічного бізнесу. Проаналізовано законодавство у сфері формування ринку наукової та науково-технічної продукції. Виявлено фактори, які суттєво гальмують процес розвитку інноваційної діяльності в Україні. Визначено основні організаційні форми трансферу технологій. Виокремлено закономірності комерціалізації результатів науково-дослідної діяльності у контексті посилення значимості знань. Виявлено принципи успішного управління інтелектуальною власністю (ІВ) та наведено основні стратегії управління ІВ у сучасних університетах. Доведено, що стратегії, які реалізуються в університетах, вимагають використання ефективних інструментів моніторингу їх результативності, а тому ІВ не можуть управляти фахівці, які не беруть активної участі у формуванні та реалізації

відповідних стратегій. На основі використаного автором порівняння рейтингів університетів світу та здійсненого SWOT-аналізу перспектив діяльності стартап чи спін-офф проєктів на базі університетів в Україні проведено аналіз залежності між масштабом витрат на науково-дослідну діяльність та рівнем отриманих інноваційних досягнень. Висвітлено напрями та шляхи формування ефективної інфраструктурної підтримки системи трансферу технологій в Україні, зокрема в університетах, у контексті євроінтеграції. Запропоновано інформаційні інструменти активізації трансферу технологій в дослідницьких університетах. Надано рекомендації щодо імплементації європейських основ управління технологічним трансфером у вітчизняну практику, а також популяризації інноваційно-інвестиційної діяльності та налагодження продуктивної міжнародної співпраці. Наведено авторське визначення категорій «старт-ап» та «спін-оф» «науковий парк» та «технологічний парк».

У четвертому розділі розкрито суперечності розвитку дослідницьких університетів України у контексті активізації технологічного трансферу. На основі складеного автором опитувальника та проведеного соціоекономічного опитування виявлено та проаналізовано проблеми розвитку трансферу технологій в українських університетах. Заслужують на увагу й запропоновані автором стратегічні підходи до активізації академічного підприємництва в сучасних університетах, які розроблено на основі проведеного автором PEST- і SWOT-аналізу. Визначено ризики, що можуть виникати в процесі реалізації стратегії комерціалізації дослідницької продукції в підприємницькому університеті. Крім того, автором розглянуто практичні заходи та адміністративні шляхи управління процесом трансферу технологій у провідних українських університетах, зокрема у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Висвітлено основні результати університету в плані популяризації та комерціалізації створеної науково-технічної продукції, а також останні здобутки від співробітництва з Консорціумом EEN-Ukraine. Велику увагу приділено перспективі реалізації в Україні програми ЄС COSME, яка дозволяє українським підприємствам знайти європейських партнерів для розвитку інноваційних продуктів і послуг. Визначено напрями активізації трансферу технологій в Україні (нормативно-правові, фінансово-економічні та структурно-організаційні) та запропоновано доповнення й зміни в межах цих напрямів (у законодавстві, податковій системі тощо), а також сформульовано рекомендації щодо примноження небюджетних джерел фінансування університетської інноваційно-дослідницької діяльності в Україні, зокрема завдяки збільшенню прибутковості об'єктів інтелектуальної власності та створенню малих інноваційних підприємств.

У п'ятому розділі розглянуто питання просування прикладних результатів, отриманих науковцями України, на світові ринки. Крізь призму оцінки інноваційного середовища здійснено аналіз структури, змісту та динаміки інноваційних індексів, а також виділено характеристики, які найбільше впливають на формування рейтингових оцінок України та на дифузю результатів наукових досліджень на міжнародних ринках інновацій. Міжнародне соціоекономічне дослідження просування створеної в Україні комерційно-привабливої інтелектуальної продукції на світові ринки дозволило з'ясувати, що одним із бар'єрів на шляху міжнародної комерціалізації результатів вітчизняних наукових досліджень та налагодження співробітництва з іноземними компаніями, що працюють у сфері розвитку наукоємного бізнесу, є ігнорування важливості піару власних комерційно привабливих об'єктів інтелектуальної власності за допомогою інструментів міжнародної платформи EEN. В ході розгляду індикаторів оцінювання інтелектуальної конкурентоспроможності сучас-

них дослідницьких університетів встановлено, що їх конкурентні переваги суттєво залежать від великого спектру факторів, зокрема від обраної стратегії, а також від шляхів та заходів її реалізації. Узагальнено аргументи та контраргументи в межах наукової дискусії з питання пошуку оптимальної методики вартісного оцінювання інтелектуальних продуктів дослідницьких університетів. Запропоновано методика оцінювання продукту інтелектуальної праці в дослідницьких університетах. Висвітлено базові положення щодо запропонованої методики визначення техніко-економічної корисності інтелектуального продукту. В авторській методиці удосконалено класифікацію оцінювання об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ) та основні поняття, що використовуються при проведенні оцінювання, види вартостей, методичні підходи до оцінювання та розрахунку вартості ОІВ, вимоги до вихідної інформації, порядку оцінювання та проведення розрахунків. Запропоновано рівневу послідовність оцінювання діяльності центру трансферу технологій. Також встановлено, що розширення можливостей активізації інноваційної діяльності дослідницьких університетів на мережевій основі можливе завдяки розгортанню в Україні проекту Enterprise Europe Network.

Наукові погляди автора, викладені в монографії, представляють інноваційні ідеї щодо розвитку системи технологічного трансферу дослідницьких університетів України в контексті імплементації міжнародного досвіду. Це спонукає до переосмислення сучасної ролі вітчизняних дослідницьких університетів у глобальному конкурентному середовищі освітніх та наукових послуг і пошуку ефективних методів для підвищення їх міжнародної конкурентоспроможності. Монографія Новікової І.Е. робить суттєвий внесок у сучасне розуміння феномену академічного наукоємного підприємництва та проблему управління його розвитком в українському контексті. Автором фактично започатковано новий перспективний напрям дослідження розвитку елітного сектору вітчизняної науки, що відкриває нові горизонти для прогресивної реформаторської діяльності в дослідницькій галузі. З огляду на це наукова монографія буде корисною для здобувачів освітньо-кваліфікаційного рівня магістра, здобувачів докторських ступенів, практиків у сфері стратегічного управління, експертів у освітній галузі та керівників закладів вищої освіти.

*С.В. ЛЕОНОВ, доктор економічних наук,
професор кафедри економічної кібернетики,
Сумський державний університет*